

شاهنامه

رئسانس شهري

جلسه اول

ارائه دهنده: محمدمنان رئيسي
دانشيار معماري دانشگاه قم
و عضو قطب علمي معماري اسلامي

۱۴۰۲

تعریف سبک زندگی (Life style):

اولین بار توسط «آلفرد آدلر» در روانشناسی در سال ۱۹۲۹ میلادی به کار رفت. این عبارت به منظور توصیف ویژگی های زندگی آدمیان مورد بهره برداری قرار گرفته است و از دیدگاه «سویل»، عبارت است از هر شیوه متمایز و بنابراین قابل تشخیص زیستن (چاوشیان و اباذری، ۱۳۸۱، ۲۴).

به اختصار می توان چنین گفت که سبک زندگی، الگو یا مجموعه ای نظام مند از کنش های مرجح است (مهدوی کنی، ۱۳۸۷، ۷۸).

آیا اسلام در خصوص کنش های مختلف جامعه اسلامی ارجحیت های خاصی را مد نظر دارد؟
به بیان دیگر، آیا می توان به سبکی به نام سبک زندگی اسلامی قائل شد؟

امام علی (ع): مادامی که این امت لباس بیگانه نپوشد و از غذاهای آنان استفاده نکند، همواره در خیر خواهد بود و هنگامی که چنین کند خداوند آنان را ذلیل خواهد کرد (المحاسن، جلد ۲، ۴۴۰)

شاربها را کوتاه کنید و محاسن را پرپشت بگذارید و خود را به یهود شبیه نکنید
(من لایحضره الفقیه، جلد ۱، ۱۳۰).

آیا منطقی است که اسلام در خصوص امور ساده ای نظیر نوع لباس و پوشش و پیرایش مسلمین به ارجحیت های خاصی قائل باشد ولی درباره امور کلی تر و مهمتری نظیر نظام کالبدی شهر و جامعه مسلمین بی تفاوت باشد؟!

مقام معظم رهبری در دیدار با شهردار وقت و اعضای شورای اسلامی شهر تهران در تاریخ ۱۳۹۲/۱۰/۲۳:
باید هرچه ممکن است محیط زندگی شهر، به گونه‌ای طراحی و ساخته شود
که تحقق سبک زندگی اسلامی، راحت‌تر امکان‌پذیر باشد

مقام معظم رهبری در دیدار عمومی در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۲۳:
رفتار اجتماعی و سبک زندگی، تابع تفسیر ما از «زندگی» است؛
هدف زندگی چیست؟ هر هدفی که ما برای زندگی معین کنیم،
برای خودمان ترسیم کنیم، به طور طبیعی، متناسب با خود، یک
سبک زندگی به ما پیشنهاد می‌شود.

موضوعات مورد مطالعه در این ارائه:

مسکن، مسجد و بازار (مراکز تجاری)

مسکن: بیشترین حجم ابنیه شهر

مسجد: رکن معنوی شهر

بازار: رکن اقتصادی شهر

بخش اول: مسکن معاصر و سبک زندگی اسلامی

اغلب ابنیه مسکونی در شهرهای معاصر ایران، آپارتمان می باشد که برگرفته از الگوی توسعه عمودی (در مقابل الگوی توسعه افقی) است. اما این الگو به دلایل متعدد با سبک زندگی اسلامی در تقابل است.

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِيَةٌ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَّ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ
(زمر/۲۰).

عمارت شمس العماره به عنوان پیش قراول توسعه عمودی در معماری و شهرسازی معاصر ایران؛ الگوپذیری این عمارت از نمونه‌های اروپایی که در مواردی همچون برج ساعت و کلاه فرنگی نمود پیدا کرده است، در این تصویر مشهود است.

مأخذ: <http://www.golestanpalace.ir>

میدان مخبر الدوله تهران در دهه ۳۰ شمسی؛ تأثیر قوانین مصوب دوره پهلوی اول در خصوص الزام به احداث ابنیه حداقل دو طبقه در مجاورت معابر تهران در این تصویر مشهود است.

ادله صریح:

- نفی اشراف به همسایه از طریق بلند ساختن بنا

- پیامبر(ص) می فرمایند: هر کس به خانه همسایه سر کشد ... بر خداوند سزاوار است که او را به دوزخ برد و ... و در قیامت زشتی یا عیوب او را در برابر مردم آشکار نماید (ابن بابویه، ۱۳۶۷، ۶۴۸). در روایتی دیگر، چنین نقل شده است که از حقوق همسایه آن است که بنای خانه‌ات را بر او بلند نسازی (شهید ثانی، ۱۳۷۴، ۱۴۳).

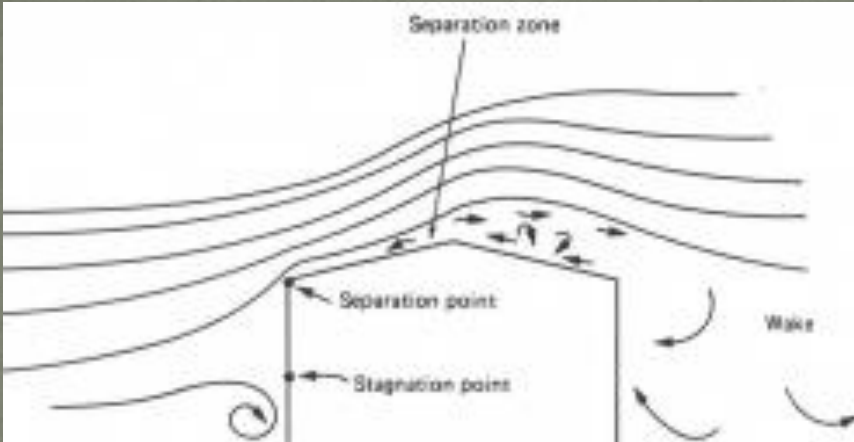
امام صادق (ع) نیز از پیامبر اکرم (ص) چنین نقل کرده اند: رسول خدا (ص) سرک کشیدن فرد در خانه همسایه اش را نهی نمود (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ۳۳۵).

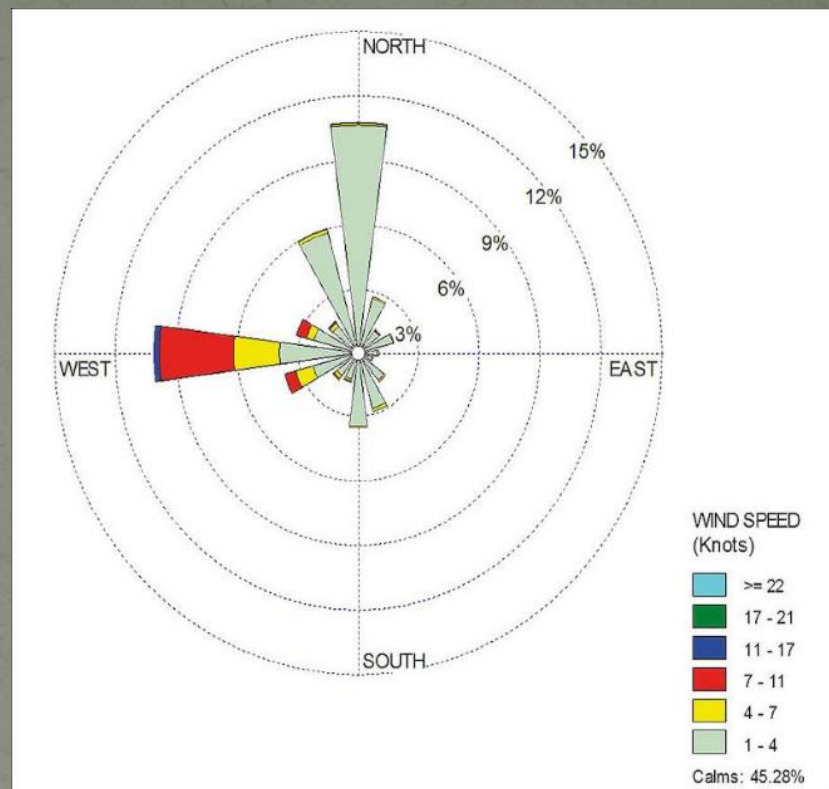
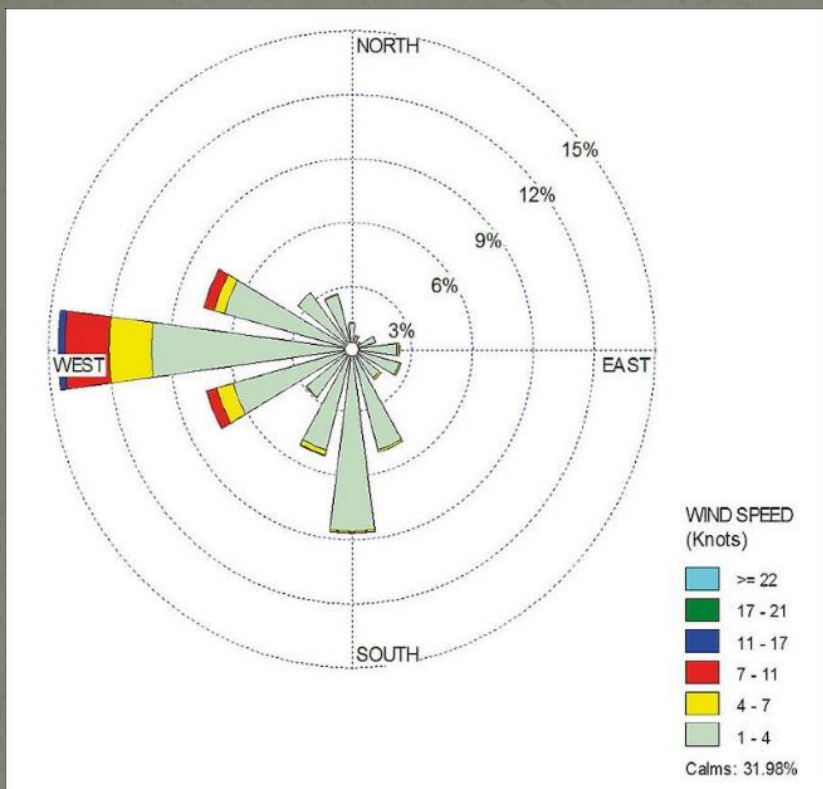

ایجاد مزاحمت ساختمان های بلند در تهویه مطلوب ابنیه مجاور

پیامبر اکرم (ص) در این خصوص چنین می فرمایند: "أتدرون ما حقّ الجار؛... و لا تستطل عليه بالبناء فتحجب عنه الرّيح الّا باذنه": آیا می دانید حق همسایه چیست؟ ... و ساختمان خود را بالاتر از ساختمان او قرار ندهی که مانع گردش هوا در منزلش بشود، مگر با اجازه او (شهید ثانی، ۱۳۷۵، ۱۰۳).

- تحقیقی در انگلستان از روی داده های ۸۸۲ ایستگاه زمینی هواشناس شهری نشان می دهد به دلیل نوع ساخت و سازها سرعت باد در محیط های شهری حدود ۲۰ درصد کمتر شده است.

تصویر ۴-۵: تأثیر توسعه عمودی بر سرعت و جهت باد در تهران با مقایسه تطبیقی گلباد تهران در ماه دسامبر طی دوره های ۱۳۸۵-۱۳۹۴ (گراف چپ) و ۱۳۴۵-۱۳۵۴ (گراف راست) در ایستگاه هواشناسی مهرآباد
 مأخذ: شورای عالی شهرسازی، ۱۳۹۴، ۱۸-۱۹

ادله غیر صریح

– محدودیت در ارتفاع برخی از عناصر کالبدی شاخص

شهر اسلامی، شهری مسجد محور است تا جایی که طبق اسناد تاریخی، رسول خدا (ص) پس از عهده دار شدن تعیین سازمان کالبدی مدینه النبی، نخست مسجد را بنیان نهادند و آن را کانون این شهر قرار دادند (عاملی، ۱۳۹۱، ۲۶). حتی چنین نقل شده است که "ایشان نخست مسجد را بنیان می نهاد و آنگاه خانه ها را گرد آن طرح ریزی می کرد" (همان، ۱۸۳). با این وجود، حتی مساجد نیز از قاعده نفی ارتفاع زیاد مستثنی نشده اند.

- تأمین آسایش و آرامش ساکنین

"والله جعل لكم من بيوتكم سكناً":
و خداوند برایتان از خانه هایتان محل
آرامش قرار داد (نمل/۸۰).

از بایسته های تأمین این آرامش، ساطر
بودن منزل و وسعت و توسعه افقی آن (در
مقابل توسعه عمودی منزل) است زیرا این
وسعت و توسعه افقی می تواند شرایط لازم
برای ساطر شدن امور شخصی و آرامش
ساکنین را تأمین نماید؛ امام صادق (ع) در
این خصوص چنین می فرمایند: سه چیز
است که در آنها برای مؤمن آسایش
(راحتی) است؛ خانه ای وسیع که ساطر
امور خصوصی او و نقصان ها و بدی حالش
از چشم مردم باشد و ... (ابن بابویه،
۱۳۶۲، ۱۵۹).

- ارجحیت آرامش در مقابل سایر نیازها

- انجام برخی تکالیف اجتماعی

رسول اکرم (ص): "به من ایمان نیاورده است کسی که سیر بخوابد و همسایه اش گرسنه بماند" (نهج الفصاحه، ۳۸۵). طبق برخی احادیث، حدود همسایگی در اسلام تا ۴۰ ذراع و در جای دیگر تا ۴۰ منزل روایت شده است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ۱۹۵). با توجه به تکالیف بسیاری که پیرامون همسایه در شریعت وارد شده است چنین به نظر می رسد که اگر این ۴۰ ذراع، علاوه بر حدود افقی، در حدود عمودی نیز منظور شود، انجام این تکالیف برای یک شهروند مسلمان بسیار دشوار و بلکه غیر ممکن است.

- منسوخ شدن برخی از سنن معصومین (ع)

- لازمه انجام برخی از سنت های معصومین(ع) ارتباط با طبیعت و اجزای آن است. ارتباط با طبیعت، علاوه بر سنت معصومین(ع)، در آیات متعددی از قرآن کریم نیز توصیه شده است: "أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ" (ق/۶)
- سنت مشاهده آسمان و ستارگان در سحرگاهان : إِنْ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ... وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخَلِّفُ الْمِيعَادَ
- سنت استهلال: حتی از برخی از معصومین (ع) قرائت دعاهایی در هنگام مشاهده هلال ماه توصیه شده است (نظیر دعای چهل و سوم صحیفه سجادیه). يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ: از تو از هلالها می پرسند بگو اینها وقتها را برای مردم و برای حج معین می کند (بقره/۱۸۹).

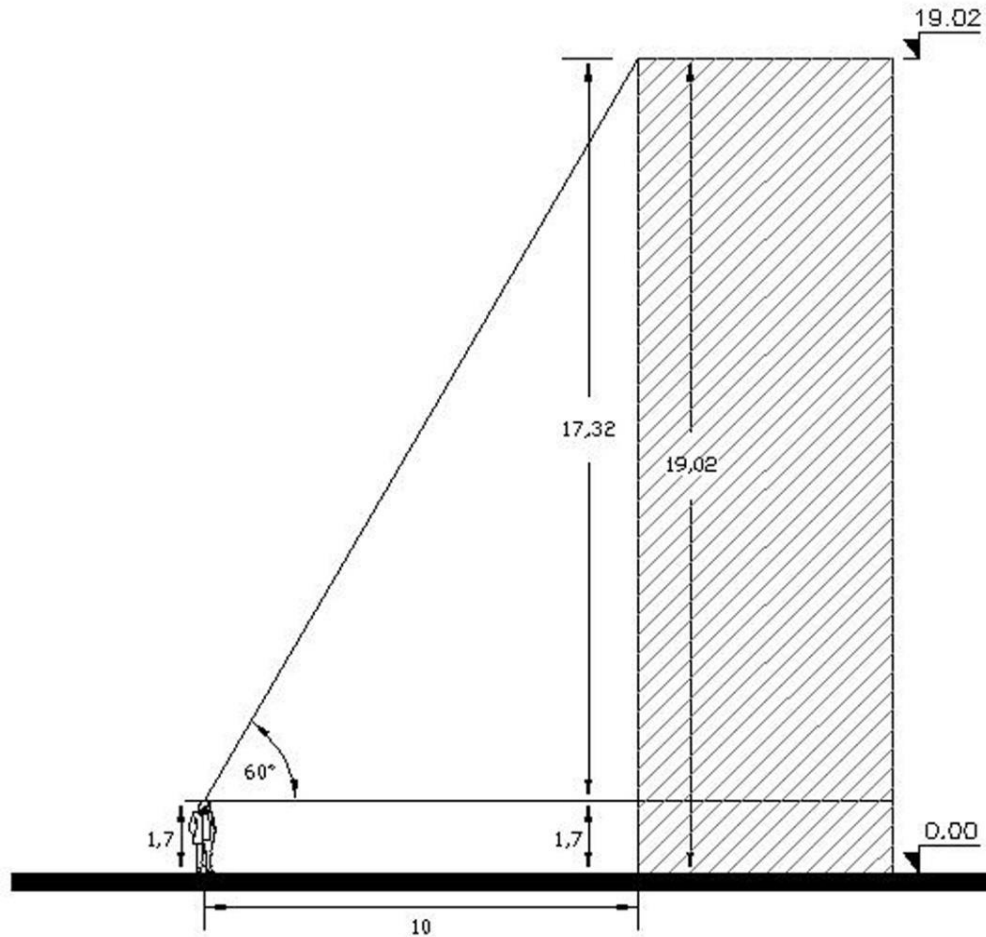
- تقابل ضمنی با برخی آیات و روایات

- در روایات معتبر از امام صادق (ع) نقل شده است که پیش از طلوع و غروب آفتاب ده مرتبه این دعا قرائت شود: **أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ يَحْضُرُونِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ** (قمی، ۱۳۷۸، ۳۸).

- در برخی از آیات قرآن کریم نیز تسبیح و تهلیل خدای متعال در بعضی ساعات شبانه روز توصیه شده است: **"فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ"** (ق/۳۹). روشن است که آیات و ادعیه فوق الذکر، دلالت ضمنی بر لزوم آگاهی از طلوع و غروب خورشید دارند.

- محاسبه ارتفاع مطلوب ساختمان بر اساس یکی از ادله

یک ساختمان ۵ طبقه در معبری با عرض ۱۰ متر می تواند دارای تناسب لازم با سنت مشاهده آسمان باشد اما در عین حال، به هیچ وجه چنین ساختمانی را نمی توان متناسب با قاعده اشرف (به عنوان یکی دیگر از ادله عدم مطلوبیت توسعه عمودی) دانست.

- برخی دیگر از مصادیق عدم تطبیق مسکن معاصر ایرانی با سبک زندگی اسلامی

عدم توجه به اصل عدالت اجتماعی در نماهای مسکونی به دلیل تبدیل گونه درونگرا به برونگرا و

شکل گیری مفهوم بالا شهر و پایین شهر

- عدم رعایت حریم بصری و روانی و غیره

– مذمت تجمل گرایی از طریق ارتفاع
زیاد ساختمان و ... در روایات:

در کتاب روایی «مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل»، بابی مستقل در مذمت تجمل گرایی و ارتفاع زیاد ساختمان تنظیم شده است.

امام حسین(ع) منزل (مجللی) را دید، فرمود
گل‌ها را بالا برد و دین خود را پایین آورد
(محدث نوری، ۱۴۰۸ق، ۴۶۷).

در روایتی دیگر، امیرالمؤمنین(ع) می فرمایند:
"آن کسی که بنایی گذاشته و ... به فرش‌های
الوان و بالش‌ها آراسته گردانیده یا آن که بنا را
مرتفع ساخته و ذخیره‌ها گذاشته و ... همگی
این جماعت، از مسکن‌های خود بیرون شده، در
موقف عرض بر خداوند جبار و محلّ محاسبه
اعمال و موضع ثواب و عقاب، جمع خواهند شد
در آن وقتی که امر الهی جاری شود به فصل
قضا و قطع احکام، خاسر و زیانکار شوند"
(گلستانه، ۱۳۸۷).

پیامبر اکرم(ص) نیز در پاسخ به کسی که از ایشان درباره ساختمان سازی برای ریا و سُمعه پرسیده بودند چنین فرمودند: "آن، بنایی است که زیاده بر قدر احتیاج، کسی بسازد از برای ترفع و زیادتی بر همسایگان خود و از برای مباحثات بر برادران مؤمن خود" (همان، ۲۲۷).

امام حسین (ع) به کسی که خانه مجللی ساخته بود و از ایشان خواست تبرک کند، پس از نگریستن به خانه اش فرمود: خانه خود را خراب کردی و خانه دیگران را آباد نمودی. کسی که روی زمین است تو را مغرور کرده و آنکه در آسمان است تو را دشمن داشته است (نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، جلد ۳، ۴۶۷)

باتشکر از مسن توجه شما